

Solonenko I. European Neighbourhood Policy – Perception of Ukraine / I. Solonenko // Foreign Policy in Dialogue. – 2006. – Vol. 6. – Issue 19: The New European Neighbourhood Policy of the European Union. – P. 44-51. **23.** The European Neighbourhood Policy: Working together. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007. – 56 p.

УДК 327.44

ВЕЛИКИЙ ЧОРНОМОРСЬКИЙ РЕГІОН – ВТПЛЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ПЕРСПЕКТИВИ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Лозовицький О. С.

Автор аналізує формування державної політики України в сфері міжнародних відносин, що спирається на виважене розуміння змін характеру глобальних перспектив та інтересів у процесі перетворення геополітичної картини світу.

Ключові слова: *геополітика, співтовариство, глобалізація, інтеграція, регіоналізація, доктрина, європейська безпека, національна безпека.*

The author analyzes forming of Ukrainian state policy in the sphere of international relations based upon weighed understanding the character of global perspectives' changes and interests in the process of changing of geopolitical pattern of the world.

Keywords: *geopolitics, society, globalization, integration, regionalization, doctrine, European security, national security.*

*Potentia debet sequi justitiam,
non antecedere nam silent leges inter arma.*

*Сила повинна бути після справедливості,
а не передувати їй, бо закони мовчать серед зброї (лат.)*

Сучасна Україна переживає один з найдраматичніших періодів своєї історії. Нині багатьох турбує доля вітчизняної зовнішньої політики, яку поставили на службу вузькопартійним інтересам, що часто суперечать життєво необхідним прагненням держави. Перебуваючи в стані громадсько-політичної кризи, Україна прагне визначити власний шлях розвитку демократії. Вирішення цих завдань нерозривно пов'язане з тим, яке місце держава займає

в новій системі міжнародних відносин, а також із гарантіями національної безпеки.

Безсумнівно, Україна має необхідні об'єктивні умови для того, щоб зайняти гідне місце у світовій цивілізації. Але в суспільному житті можливість перетворюється на дійсність тільки через активну діяльність людей. Історичне майбутнє нашої держави визначається, насамперед, унікальним геополітичним положенням України, а в майбутньому багато в чому залежатиме від талановитого народу з високим духовним потенціалом, терплячого, невибагливого, вільного від владних амбіцій – такий народ здатен на великі соціальні звершення.

В умовах нової геополітичної картини світу інтересам України відповідає політика добросусідських відносин як із ближнім, так і з далеким зарубіжжям. Проводячи виважену далекоглядну політику, не відмовляючись від самостійності та керуючись національними інтересами, Україна зобов'язана інтегруватися в Європу. Незважаючи на посилення ідеології та конкретної політики євразійства, пріоритетом для нашої держави повинно залишатися прагнення одержати статус повноправного європейського учасника системи прийняття рішень. Така політика відкриває нові можливості зближення України зі слов'янськими країнами Східної Європи, а також зміцнення активного впливу у Великому Чорноморському регіоні.

Великий Чорноморський регіон, безсумнівно, є одним із найбільш пріоритетних та перспективних макрорегіонів, важливих для динамічного розвитку нашої держави – одного з регіональних лідерів. Унікальне геополітичне, геокультурне становище України та її надзвичайно багата ресурсна база надають усі можливості для активізації державної політики в цьому напрямі [1, с. 23].

Розташований на перехресті між Європою та Азією, а також між Росією та Середнім Сходом, з'єднаний із Південною Європою завдяки доступові до Середземного моря та з Центральною Європою через Дунай і систему каналів, Великий Чорноморський регіон є більш ніж регіоном локального стратегічного значення, – він має неабияку геополітичну вагу для розширеного Європейського Союзу. Пролягаючи в центрі «геополітичної серцевини» за Макіндером і цивілізаційного розлому за Хантінгтоном, позначений низкою етнічних та політичних конфліктів, регіон Чорного моря в минулому відігравав ключову роль у формуванні європейської історії [6, с. 45]. Різноманіття народів, що жили тут пліч-о-пліч впродовж століть, завжди було джерелом як потенційних конфліктів, так і культурного збагачення. Від античних часів європейці виявляли величезний інтерес до цього регіону. Для них він водночас був

об'єктом благоговіння, містичних вірувань, страху та місцем для вигідної торгівлі [8, с. 56].

Після розпаду світової комуністичної системи й Радянського Союзу сучасні політичні відносини характеризуються загостренням боротьби різних центрів сили, блоків, союзів, тимчасових альянсів за сфери впливу. Геополітичні інтереси провідних країн світу стали основною рушійною силою сучасних політичних процесів. Докорінна зміна сучасного світоустрою й геополітичної ситуації після припинення ідеологічного протистояння двох соціальних систем відбувається на тлі повсюдного посилення загроз безпеки й проявів міжнародного тероризму, що актуалізує необхідність відновлення ідейно-теоретичних і методологічних основ дослідження геополітичних інтересів як важливого фактора сучасного політичного процесу. Адже в сучасних умовах геополітичні інтереси детермінують характер міждержавних відносин, пов'язаних з вирішенням територіальних і ресурсних проблем.

Оскільки Великий Чорноморський регіон, повний внутрішніх конфліктів, перебуває у процесі свого формування, то для нього вкрай важливим є зростання співпраці й активізація діалогу між його країнами. На цей процес може позитивно вплинути позиція Європейського Союзу, який зацікавлений у встановленні стабільності у чорноморському басейні та довкола нього. Тому для регіону дуже корисним буде розширення зв'язків із ЄС не лише в питанні поставок нафти і газу, а також і в плані розвитку інфраструктури шляхом прокладання залізничних шляхів, енергетичних мереж, що забезпечило би зв'язок та взаємодію між Європою, Середнім Сходом, Чорноморським та Каспійським регіонами. У такій співпраці є чіткий політичний вимір, адже розвиток регіональних інфраструктур посилюватиме незалежність нових держав регіону, які перебувають у стані переходу від централізованої до ринкової економіки і від тоталітаризму до демократії [14, с. 67].

На порядку денному стоїть нагальне питання щодо створення системи ефективної спільної безпеки країн регіону, де Україні відведено значну роль. Одним із найефективніших шляхів досягнення безпеки у цьому регіоні було б запровадження механізмів кризового менеджменту, які легко віднайти за експертної та технічної допомоги Євросоюзу. Окрім того, європейський досвід допоміг би вирішити проблеми, пов'язані з політичним, економічним, етнічним та культурним різноманіттям Великого Чорноморського регіону, перетворити цю проблему на перевагу, подолати недовіру між чорноморськими державами і налагодити діалог між ними.

Європейський Союз у взаєминах із чорноморськими країнами націлений на просування добробуту, демократії, миру, стабільності та безпеки. Ці пріоритети надзвичайно важливі для країн регіону

не тільки через політичні, економічні, адміністративні, екологічні та соціальні виклики, які стоять перед ними, а й з огляду на повторювані конфлікти й нестабільність, що спостерігається на сході чорноморського узбережжя [13, с. 72].

Отже, Великий Чорноморський регіон може вирішити низку своїх проблем, налагодивши інституційні взаємини з Європейським Союзом. Однак для того, аби зацікавити ЄС, чорноморські країни повинні докладати зусиль для посилення діяльності навколо цієї організації та поглиблювати регіоналізацію через кооперацію та зростання взаємодії між собою. Такі дії дадуть зовнішнім гравцям чітко зрозуміти, що країни регіону позиціонують себе як одне ціле й налаштовані на налагодження інституційних взаємин із Євросоюзом.

Окрім проблем розширення, Європейський Союз і Великий Чорноморський регіон пов'язані перш за все темою енергопостачання. Оскільки, на фоні зниження видобутку газу в Північному морі, посилюється залежність Європи від близькосхідної нафти та російського газу, надійне і безперервне постачання енергетичних ресурсів із Каспійського басейну через Чорноморський басейн та навколо нього набуває величезного значення. Проблема безпеки енергопостачання в Європу неодмінно викликає чимало питань, пов'язаних із Каспієм. Серед них – неузгодженість щодо визначення статусу Каспійського моря, змагання між країнами регіону (Болгарія, Румунія, Туреччина, Греція, а також Росія та Україна) за те, через котру з них проляжуть нові трубопроводи [11, с. 204].

Таким чином, тема безпеки та безперервності енергопостачання через країни регіону, які важко гарантувати на фоні конфліктів та нестабільності всередині цих країн, набудуть для розширеного Європейського Союзу надзвичайно важливого значення, – особливо коли буде реалізовано проекти, які поєднають трубопроводами Європу із Каспієм, що надовго змінить картину європейського енергопостачання.

Євросоюз також зацікавлений у просуванні демократії у Великому Чорноморському регіоні. З огляду на це ЄС вже вніс принципи захисту прав людини та політики демократії до низки угод щодо партнерства та співробітництва, котрі він уклав із країнами регіону. Фактично, Євросоюз став дійсно важливим інструментом у створенні громадянського суспільства та вільних медіа у нових незалежних державах регіону Чорноморського басейну. Однак запровадження незалежних і критичних ЗМІ та громадянських інституцій отримало опір з боку влади більшості нових незалежних держав, оскільки, на думку їх лідерів, лібералізація може загрожувати державному існуванню [7, с. 96]. Слід зазначити, що країни регіону

мають або тяжко виборені демократичні, або ж авторитарні режими. Так склалося, що у багатьох із них після здобуття незалежності настав період нестабільності, а потім установилися централізовані, авторитарні та консервативні режими, де влада сконцентрувалася в руках державних лідерів.

Для більш вдалої роботи слід обрати кілька найцікавіших та плідних площин для діяльності. Такими пріоритетними площинами могли би стати енергетична співпраця, транспорт, взаємодія у галузі екології, риболовецький промисел, туризм та низка інших. Окрім того, слід розвивати систему конфліктного менеджменту, адже нерозв'язані конфлікти в регіоні залишаються чи не основним гальмом для розвитку співпраці в чорноморському басейні.

У регіоні Чорного моря поки що немає справжньої країни-лідера або країни-локомотиву, яка б сприяла подальшій інтеграції та ефективній співпраці в межах чорноморського простору. Ця країна повинна мати волю вести за собою, а у разі потреби – поєднати береги Чорного моря, виробивши функціональне ядро регіональних тем розвитку, на якому можна буде сконцентруватися.

Іншими проблемами Великого Чорноморського регіону, які турбують Європу, є нелегальна імміграція, наркотрафік та загальне зростання кримінальної активності. Нарешті, проблеми для безпеки в чорноморському басейні створює концентрація місць компактного проживання різноманітних національних меншин уздовж узбережжя та на кордонах між країнами регіону [12, с. 113]. Оскільки більшість цих країн мали в своїй історії міжетнічні конфлікти, нерідко в них дискримінувалися національні меншини, які вдавалися до збройних дій задля захисту свої прав. Це спричинило численні національні конфлікти, сепаратизм та мільйони біженців у регіоні. На жаль, жоден із сепаратистських конфліктів (у Нагірному Карабасі, Абхазії, Південній Осетії, Придністров'ї чи Чечні) не був успішно розв'язаний, до того ж немає достатніх передумов для їх вирішення. Нестабільність, викликана цими конфліктами, сприяє розростанню криміналітету і, зокрема, торгівлі наркотиками та зброєю, тероризмові та подальшому збільшенню міграції [10, с.48]. Отже, допоки ці національні конфлікти не будуть розв'язані, в регіоні не може бути гарантована політична стабільність.

Досвід показує, що для вирішення зазначених проблем більш ефективним є не двостороннє співробітництво, а загальнорегіональна співпраця, котра задає цілісні рамки для докладання спільних зусиль. Міжрегіональна співпраця цілком відповідає філософії Євросоюзу, за якою поглиблення співробітництва із країнами-сусідами повинно забезпечити стабільність та розвиток і для ЄС. Таким чином, співпраця в рамках Великого Чорноморського регіону може стати найуспішнішим із регіональних проєктів європейського

співтовариства. Оскільки жодна із країн регіону не відмовиться від поглиблення взаємин із Євросоюзом, усвідомлюючи, що це принесе їй додаткові очки у переговорах щодо можливого членства, і тому ЄС має унікальну можливість стати тут дійсно впливовою силою.

Особливої актуальності набуває питання артикуляції геополітичних інтересів, які в сучасних умовах виявляються, насамперед, у гарантуванні державної безпеки, збереженні її місця й ролі на міжнародній арені, досягненні стійкого розвитку шляхом демократизації й загального цивілізаційного підйому. В умовах нової геополітичної ситуації стає необхідним усвідомлення громадянами інтересів української держави, що може стати важливим фактором у зміцненні національно-державної ідеї. Нині Україна зберігає можливості для реалізації своїх геополітичних інтересів на основі далекоглядної політики.

Великий Чорноморський регіон у геополітичному вимірі є надзвичайно важливим для України як з погляду її економічних інтересів (вирішення проблеми енергоносіїв, збільшення обсягів зовнішньої торгівлі, чіткої роботи транспортних комунікацій), так і з позицій національної безпеки держави [3, с.77].

Сьогодні в Причорномор'ї існують різні форми регіональної взаємодії як між країнами, так і між окремими регіонами або навіть містами тих чи інших країн і, насамперед, низка пріоритетних напрямів співробітництва держав регіону у сфері безпеки:

- створення режиму вільного руху товарів, послуг і капіталів для стимулювання економічних контактів і розширення меж виробничої та інвестиційної співпраці;

- підтримка співробітництва країн Великого Чорноморського регіону в процесах приватизації, підприємництва, зміцнення малого і середнього бізнесу, комплексне використання й охорона біологічних, мінеральних і водних ресурсів Чорного моря;

- формування банківської інфраструктури і мережі ділових центрів з метою фінансування та інформаційної підтримки як державних інвестицій, так і приватного бізнесу;

- уніфікація митної системи країн регіону, створюючи повноцінну систему багатосторонніх розрахунків;

- формування транспортної інфраструктури шляхом модернізації та створення нових транспортних комунікацій і розширення залізничного та повітряного сполучення між країнами Великого Чорноморського регіону;

- розвиток сучасної системи телекомунікацій, забезпечення надійного телефонного зв'язку між країнами Причорномор'я, зокрема в рамках реалізації проекту про створення єдиної волоконно-оптичної лінії зв'язку між Італією, Туреччиною, Болгарією,

Румунією й Україною і підключення до євразійського кабелю, що сполучає Європу з Японією і Кореєю.

Основні інтереси України щодо участі в проектах Великого Чорноморського регіону полягають у вирішенні таких завдань:

- переоцінка системи пріоритетів у відносинах з державами регіону. Пошук прийнятних шляхів узгодження інтересів країн з іншими міжнародними структурами та відповідних механізмів подолання протиріч;

- продовження роботи над зміною української законодавчої бази, що відповідає за міждержавне і регіональне співробітництво і створює сприятливий інвестиційний клімат у регіоні;

- створення зони вільної торгівлі на території країн регіону, що може бути здійснене в руслі формування європейського економічного простору. На жаль, не всі країни розуміють, що зона вільної торгівлі може стати своєрідним «проміжним» торгово-економічним об'єднанням, яке надасть можливість країнам-учасникам досягнути стандартів європейського ринку та інтегруватися до розширеної Європи.

- розробка моделі взаємодії існуючих інституційних механізмів для посилення євроінтеграційних процесів, економічного розвитку і гарантування економічної безпеки та зниження рівня економічної залежності в регіоні.

Окрім цього, поглиблення взаємовідносин між країнами регіону і структурами безпеки Євросоюзу може збільшити стабільність у регіоні. У цьому контексті Україна повинна розробляти і пропонувати на розгляд у рамках засідань Рад з питань співпраці Україна – ЄС проекти взаємодії між Європейським Союзом і Україною безпосередньо у Великому Чорноморському регіоні з можливістю залучення для їх реалізації інших держав регіону. Реалізація економічних, гуманітарних, екологічних та багатьох інших проектів може бути здійснена в форматі міжрегіонального співробітництва зацікавлених країн, але за підтримки та відповідного фінансування з боку центральної влади.

Підтримка демократичних процесів у країнах регіону також повинна стати одним з головних стратегічних напрямів участі України у розбудові регіонального співробітництва. Україна об'єктивно зацікавлена як у зміцненні відносин із партнерами, котрі входять до ЄС, так і у всебічному розвитку взаємин з усіма державами Великого Чорноморського регіону, зокрема з Росією, яка була та залишається важливим стратегічним партнером України [9, с. 54].

Наша країна не агресивна, ніколи ні на кого не нападала, а змушена була безперервно захищатися. Й це справило особливий вплив на формування національного характеру й української

політичної думки та свідомості, які ґрунтувалися на принципах толерантності, терпимості, миролюбства. У політиці України впродовж усієї історії було дві орієнтації: перша – на внутрішні сили, друга – на зовнішні. Тому політична орієнтованість українців була й залишається характерною рисою та особливістю теоретичних і концептуальних розробок нашої науки про політику.

В українському суспільстві сформувалися свої національні характер, психологія, свідомість і самосвідомість, культура. Вони й сьогодні є реальними підвалинами подальшого розвитку українства. Зрозуміло, що сучасне міжнародне становище змушує й Україну виробляти в зовнішній політиці правила поведінки, які будуть адекватними ситуації в світі, але й водночас відповідатимуть її власним національним інтересам. Слід зауважити, що геополітика відіграє надзвичайно важливу роль у важкій справі державотворення [4, с. 87]. І тому, нині як одна з першочергових потреб постає формування власної активної геополітичної стратегії. Це сприятиме завоюванню й закріпленню стійкого міжнародного авторитету нашої держави, її впливу на міжнародні події.

Україна як суб'єкт світової політики має певну відповідальність і певні обов'язки, які допомагають реалізації інтересів світового співтовариства. Тобто національна визначеність України може бути забезпечена поєднанням етноісторичних цінностей із громадянськими, моральними, гуманістичними вселюдськими цінностями.

Це питання дуже тісно пов'язане з розробкою й послідовною реалізацією концепції національної безпеки. Національна безпека України полягає не тільки в умовах виживання нації, а й у її саморозвитку та творчості, зміцненні її авторитету й набутті широкої міжнародної поваги як суверенної держави й, нарешті, в можливості широкої участі України у вирішенні загальнолюдських інтересів. Але для цього потрібне ще й осмислення та розуміння того, що національні інтереси України нерозривно пов'язані із загальнолюдськими й що таким чином участь України в міжнародному політичному процесі потребує вироблення такої геополітичної лінії поведінки, яка будується на цьому взаємозв'язку і всіляко сприяє реалізації загальнолюдських інтересів [2, с. 27].

Таким чином, чорноморське співробітництво є інтегральною частиною загальноєвропейського співробітництва. Розширення Євросоюзу та НАТО за рахунок чорноморських країн, що вже відбулося або наближається, трансформує географічні кордони Великого Чорноморського регіону в європейські та євроатлантичні кордони. Україна може стати одним з провідних елементів реалізації чорноморсько-європейської стратегії в регіоні. Особливого значення ця теза набуває за умови перспективної імплементації регіонального

та транскордонного співробітництва. Як свідчить досвід західноєвропейських та східноєвропейських країн, транскордонне та міжрегіональне співробітництво мають значний позитивний вплив на розвиток міждержавних відносин, покращення ситуації в регіоні та посилення взаємовигідної співпраці країн [5, с.89].

Саме тому взаємодія окремих регіонів України з адміністративними одиницями інших країн та залучення до реалізації різноманітних проектів міжнародних організацій, перш за все ЄС, у рамках якого регіональна політика дуже поширена, може стати пріоритетним напрямком посилення та покращення результатів української зовнішньої політики в регіоні.

Успіх або неуспіх регіонального співробітництва причорноморських держав багато в чому залежатиме від вирішення проблем економічного і політичного характеру, від того, наскільки країни-учасниці будуть готові до широкомасштабної взаємодії в інтересах всіх членів, і від того, хто стане лідером регіону. Тому Україна повинна максимально повно концентруватися на ключових пунктах зміцнення своєї ролі в рамках Великого Чорноморського регіону та його значенні на міжнародній арені, долаючи бюрократичні та фінансові перешкоди шляхом застосування європейського досвіду та механізмів регіонального та транскордонного співробітництва.

Швидкий і впевнений вихід на світову арену української держави як суверенного суб'єкта міжнародних відносин підтверджує, що в сучасних умовах помітної демократизації механізмів як внутрішніх, так і зовнішніх стосунків між державами зростає значення національного чинника державотворчого процесу, й саме гармонійне поєднання загально цивілізаційних тенденцій і національного змісту є найважливішою запорукою життєвості геополітичного курсу, який виробляє та здійснює країна. Українська держава, побудована на цих засадах, маючи великий природний, економічний, культурний, інтелектуальний потенціал, спроможна зробити помітний внесок у світову цивілізацію, її збереження й подальший розвиток.

Таким чином, в умовах нової геополітичної ситуації Україна має об'єктивні можливості створити механізм реалізації своїх геополітичних інтересів на основі зваженої далекоглядної політики. Не геополітичне суперництво, а саме геоекономічне співробітництво держав макрорегіону є важливою умовою сталого розвитку України, поліпшення інвестиційного клімату у Великому Чорноморському регіоні в цілому, що в перспективі може гарантувати піднесення курортно-туристичної складової економіки України до світового рівня та подальше наближення нашої країни до життєвих стандартів ЄС.

1. Apter D. Politics of Modernization. – Chicago, 2008. – 126 p.
2. Ajami F. Global Logic of the Neoconservatives // World Politic. – 2009, april. – Vol. 30. – № 3. – p. 74-84.
3. Chantebout B. Droit constitutionnel et science politique. – P.: Plon, 2008. – 286 p.
4. Eatson D. The Political Systems. N. Y.; 2003. – 422 p.
5. Freund J. L'essence du Politique. – Paris, 2003. – 186 p.
6. Gallois P. M. Geopolitique; les voles de la puissance. Paris. Fondation pour les etudes de defence nationale/ Plon, 2000. – 426 p.
7. Girardet R. Problemes contemporains de defense nationale. – P.: Dalloz, 2004. – 524 p.
8. Lacoste Y. Questions de géopolitique. – P., 1988. – 626 p.
9. Manning D.-J., Robinson T.-J. The Place of ideology in Political Lafe. L. 2005. – 446 p.
10. Michel B. Un monde en mouvement. - P.: Nathan, 2001. – 214 p.
11. Stutz F. P., de Souza A. R. The World Economy. – Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall, 2005. – 438 p.
12. Oxford Paperback Encyclopedia. – Oxford: University Press, 1998. – 645 p.
13. O'Tuathail G. Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space. Minneapolis, 2002. – 176 p.
14. Wallerstein I. M. Geopolitics and Geoculture: Essays on the Changing World – System. Cambridge, England: Cambridge University Press, 2001. – 216 p.

УДК 327.01:172.4

СПВІДНОШЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ МИРУ ЧЕРЕЗ ВІЛЬНУ ТОРГІВЛЮ З СУЧАСНОЮ МІЖНАРОДНОЮ ПОЛІТИКОЮ

Федина С. Р.

У статті висвітлюється питання взаємозалежності миру, однією зі складових частин якого є мораль, вільної торгівлі та сучасної міжнародної політики. Вільна торгівля залежно від контексту і способу її використання може слугувати встановленню чи порушенню миру. Мир, у свою чергу, залежить не тільки від відсутності збройного конфлікту, а й від розбудови повноцінного суспільства і надання людям права на життя в такому суспільстві.

Ключові слова: мир, вільна торгівля, взаємозалежність, І. Кант, моральність, міжнародні відносини, міжнародна політика.

In this article the author examines a question of interdependence of peace (one of components of which is morality), free trade and modern